

მეფის კურთხევის წესი,

მე-XIII საუკ. დასაწყისს შედგენილი.

საგვ-2000
შემონუმენტულია

ტფილისი

სტამბა ბ. ა. ძილადისა, ველიამინოვის ქუჩა № 6.

1913

წესი და განგება მეფეთა კურთხევისა დაცულია წერს-კითხვის საზოგადოების მუზეუმის № 352 ხელნაწერში. ეს ხელნაწერი გადაწერილია ნუსხს ხუცურით მე-XVII—მე-XVIII საუკუნის ხელთ და შეიცავს შემდეგ თავებს: 1) კურთხევა მარონისა, 2) წესი და განგება მეფეთ კურთხევისა, რომელიც ქვემოდ იბეჭდება, 3) წესი და განგება ერისთვის კურთხევისა, 4) კურთხევა ცოტას ერისთვისა, 5) კიდევ სხვა წესი მეფეთ კურთხევისა, რომელსაც თავი აკლავს, 6) განგება დარბაზობისა, 7) კელდასხმა ებისკოპოსისა. ამ გვარად ხელნაწერში მოთავსებულია ორი წესი მეფეთ კურთხევისა. ზირველი დაცულია სრულიად და სხვა ცნობად ხელნაწერებში არ იხილება, ხოლო მეორე წესი, რომელსაც ჩვენს ხელნაწერში თავა აკლავს, ცნობილია სხვა ხელნაწერებითაც (საეკლესიო მუზეუმისა და გელათის მონასტრისა) და ჩემ მიერ ცალკე დაიბეჭდება. აქ უნდა აღნიშნოს, რომ № 352 ხელნაწერში ევკლას წერილები დაწერილია ერთის ხელთ, კარდა ზემოთ ნახევრებ მე-2, 3 და 4 თავებისა, რომელნიც განსხვავებულ ხელთ არიან დაწერილნი. ქალაქი ამ თავების განერჩევა ხელნაწერის დანარჩენ ტექსტის ქადაგდს. ეტეობა, რომ მე 2, 3 და 4 თავები (წესი და განგება მეფეთ კურთხევისა, წესი და განგება ერისთვის კურთხევისა, კურთხევა ცოტას ერისთვის) სხვა ადგილიდან უნდა იყოს ამ ხელნაწერში ჩაკერებული.

წესი და განგება მეფეთ კურთხევისა, ამ ხელნაწერში დაცულია, ფრიად საინტერესოა. ის უნდა იყოს შედგენილი არა უადრეს მე-XIII საუკუნისა, რადგან მასში მოხსენებული თანამდებობა ათაბაგისა შემოვიდა ჩვენში მე-XIII საუკუნის დასაწყისს და ზირველა საქართველოს ათაბაგი იყო ივანე მხარგრძელი. კარდა ამისა მატანიდან ცნობილია წესი თამარ მეფას კურთხევისა და ის წესი არ ეთანხმება ხელნაწერში № 352 დაცულ წესს. მატანეში ხათქვამია თამარის გვირგვინის კურთხევის შესახებ: „ვინათგან ღითხიმერთათგან იყო დადგმად გვირგვინისა და სრულ ეუეს რა კურთხევა, დალოცეს მამინ კახბურა ვვირიკეს ძე, ერისთავი რაჭისა და თავვეურისა და სრულ

უეკს მთკელებთ სვიანთა და დიდებულთ ვარდახის ძეთა, სვეტიცხოვე
 ძეთა და ამხელის ძეთა მძღებად და დადებად კრძღისა“ *). რომ
 ქვემოდ დებეკღელი წესი მეფეთ კურთხევისა მე-XIII საუკუნეზე უფ-
 რო აღრე შედგენილი არ უნდა იყოს, ამას კიდევე ამტკიცებს ის გა-
 რემოებს, რომ წესში აფხაზეთის კათალიკოზთა მძხსენებული, სო-
 ლო აფხაზეთის სკათალიკოზო კათედრა დაარსდა, ჩემის აზგარიშით,
 არა უადრეს 1196 წლისა, უფრო მე-XIII საუკ. დასაწყისში. შეს-
 ძღებელია, რომ იმ დიად ცველებათ, რომელიც განიცადა საქართ-
 ველის მართვა გამკეობის საქმემ თამარ მეფის მეფობის მეორე ნა-
 სეგარში, როგორც სჯერო ისე სკეკლესიო სფერაში, გამოეწვიოს მე-
 ფეთა კურთხევის წესის ძირითადი გარდაქმნა. თუ ეს მოსაზრება სა-
 მართლიანია, მაშინ შესაძღებელია, რომ ქვემოდ მოყვანილი ტექსტი
 მეფეთ კურთხევისა თამარის მეფობის მეორე ნასეგარში იყოს შედ-
 გენილი. მართლაც, თამარის მემკვიდრეს გიორგი ღაშას გვირგვინი
 უკურთხეს დედის სიცოცხლეშივე, ჩემის გამოანგარაშებით 1204
 წლის დასასრულს ან 1205 წლის დასაწყისს და შესაძღებელია ქვე-
 მოდ მოყვანილი წესი გიორგი ღაშის კურთხევისათვის იყოს შედ-
 გენილი **).

*) ქართლ. ცხოვრება, I, 278.

**) მეფის კურთხევის წესში მე-XIII საუკუნეში კიდევე განიცადა შე-
 სამზნევი ცვლილება. დიმიტრი თავდადებულის გამეფებისას 1270 წ. შე-
 დგენილ იქნა სხვა წესი მეფეთა კურთხევისა და ეს წესი მიღებული იყო
 საშუალო საუკუნეებში ქართველ მეფეების კურთხევის დროს. ეს ის წე-
 სია, რომელიც ზემოდ მოვიხსენიე და რომელიც თავნაკლულად № 352
 ხელნაწერშიაც არის დაცული.

წესი და გნგებაჲ მეფეთ კხევისა ესრეთ არს: წინა
დღით მწზრსა რსა დღესა ეგულეობადის კნვა: შეიმოსოს
მთვარბისკსი: და უკთჳ მთვრებისკჳსი არა იყოს: დამთხუც-
ულთა ებისკჳსთგნი ვისიცა სთნო უჩნდეს კთალიკოზსა: წრუ-
ძლესნ მგლბლნი მღდელნი და დქნნი: შემოსილნი სკმე-
ლითა და კეროვნითა: ხ მგლბლნი მგზვრ იტყდინ ჯნი
ქდგაიანთაჲ: და ვა მიიწინენ პლტსა შაჲ: და დადვენ ფეშ-
ხუმსა ზა: გვრგვნი სკიპტრაჲ *) პორფირი და ბისონი: დაჰბუ-
რონ წთა: და ებისკჳსმნ კლთა მრ ტვრთვით შეილოს ეკ-
ლესიად: და დადვას ტრაპეზსა ზა: და აღიკადოს შესამოსე-
ლი და იწყონ მწზრისსა: და ღმე იგი უძლიად განათიონ: ლ-
ცვითა და ვედრებითა ღა მრთ: თვთ მეფედ გნმზდბლ-
მნ და ყთა პალტთა შა და ყნ სესებამნ ეკლესიისამნ:
და ვრ გნთენდეს და ლცვა აღასრლონ: წრვიდენ ყნი
სხიდ თსდ და გნისუპნონ: და ვრ მოიწიოს ენი წირვი-
საჲ: სმემ ჰრეკონ ძელსაჲ: და შეკრბენ ეკლესიად: და შე-
იმოსნენ კთლიკზი და ეპიკსკჳსნი მღდლნი და დიაკნნი:
ჯნს მტვრთველმნ აასუპნოს ძელი ცხრბისა: და წრიძლუანნეს
წინა მთვრდიაკნნი: სანთლებითა და სკმვლითა: და ვრ
მიიწინნ პლტდ: თვ მოდრეკილმნ ჰქს მეფესა: გკხენ
წო და თვთპრობლო მეფეოჲ. მრვლმცა არიან წელნი მე-
ფობისა თქნისნი: და მერმე სდ ლშქართა თქან: კდ
თვის მომდრეკლმნ ჰქას ლშქრთა: და თქნცა გხნ ძლნო
უძლევლნო. და დამშკობლნო მტრთა სამეფოთანო. ენი არს
წინა პდებრისა სქმისა აღსრლებდ: და წრმოემრთნენ ეს-
რეთ სხედ: წინათ ზარი მეფეთა: და შდ დროშა და შუბი:
და შდ მთვრდქნი და ჯნს მტვირთვლი: მეფე და ლაშქრ-
ნი: ამისპასალარი კრმლ შემორტყმული მრჯნით კერძო ჰყვე-

*) დედანში: სკიპტრა.

ბოდეს: და სამეფო კრძლი ორთვე კლთა ზა ეტე
 ეგრეთვე: ამილახარი და მიაჯრეთუხუცესი კრძლ შემორ-
 ტყმლივე: ამისპასალარის კერძო ვილოდენ: ხ კყონდიდელი
 და ათაბაგი მრცხენით მეფისა ვილოდენ და სხნი მთვრნი:
 ხ მანდატურთ უხუცესი სამნდატუროსა არგნისა კლითა
 მკონბლი: შდ ჯის მტვრვლისა წინა უვილოდეს მეფესა:
 ეზოთუხუცესსა: ჩუხჩერახსაე . მუაჯრეთუხუცესსა სამეფო
 ფრი და ლხტი ჰკონდეს და ქარქაში უკანა უდგეს მეფესა:
 ამით წესითა ვა მიწინ კრთა ეკლესიისთა: კთლიკზი და
 ეპისკპსნი წინა მოეგებნ: კთლიკზმნ თვ მოდრეკილმნ
 ჰქს მეფესა მლლდ: კბრს მოსლვა თქნი და დამტკიცებ
 მეფეთმეფედ სამეფოსა ამს თქნსა ზაე. და გნმტკიცენს ლნ
 შიშსა და სრწმნბახსა მისსა ზა. და დაგზმორჩილნეს ყნი
 მტრნი და წინააღმდგომნი სმფოსა ამის თქნისნი ქშს ფრკ-
 თა თქნთა: და თქს ყნ ერმნ ამინი: და თენისცეს მე-
 ფმნ მდბლდ კთლიკზსა: დაუპყრას კლი მრჯნე კთლიკზმნ:
 ხ უკეთუ აფხაზეთისა კთლიკზი არა იყოს: იშხნელმნ: ანუ
 მთვრებისკპსმნ: და წრიყვნონ და სამეფოსა ადგილსა და-
 აყენონ: და იწყონ აღმოკუტთად სეფესა: ხ აფხაზეთი-
 სა კთლიკზმნ დაჰბუროს ანუ მთვარებისკპსმნ: და ვრ და-
 ჰბუროს უწინარეს დაწყებისა: გმოულოს ჯის მტვრთველმნ
 ამრპასალარს სმეფო კრძლი და სკრთხელსა შა ძელსა ცბრ-
 ბისსა მიყრდნობილი დადვას: და დროშა და შუბი სკხელისა
 კრს ემჭირნენ იმრ და ამრ: უწინრეს კთლიკზთა თქმისა და
 მთვრდკნისა გმოსლვისა: რლსა მღდლთ მძღრსა დაებუ-
 როს. წე წისა სკხელისა მდგმარეობდეს: აღილოს სკხელისგნ
 ბისონი: გმოვიდეს და მეფეს თვი მოუდრიკოს: და ორთვე
 მკლთა ზა დაფენით დაუდვას: და წარმოიყვანოს სდა კთლი-
 კოზი მღგმრე იყოს: თვი მოუდრიკოს მეფემნ კთლიკზსა
 და ჰქს: მაქხე ო მფო: კთლიკზმნ ჯი დასწეროს და თქს:
 კხლმცა არს მეფობა თქნი დასსრულამდე ეშთა და გნმ-
 ტკიცენ სრწმნბახსა მისსა ზა მიუდრეკლდ: გმოულოს ბისო-

Handwritten signature or text at the bottom of the page.

ნი და შთააცვს თვის კლითა: და ჯი დასწეროს: და მწიგნობარნი
 ძლუს იგივე მღვდელთმოდრი: რუსა მიეყვნოს: და დად-
 გინოს ადგილსავე თსსა: და ეგრეთ შევიდეს სქეველდ: და
 გმოვიდეს მთვრდქნი და იწყოს კრქსი თქმდ: და ვრ სხრბჲ
 წარიკითხონ: გმოვიდეს აფხზეთის კთლიკზი და მთვრბისკსი:
 და თუ აფხზთის კთლიკზი არა იყოს იშხნელი: და იშხნე-
 ლი და მთვრბისკსი მოეკიდნენ კლსა: ერთი მრჯნით და
 ერთი მრცხნით წესისაებრ მღვდლთ მძღრთასა: და წრდგინონ
 შუა ეკლესიასა საწრდგომესა ადგილსა: და სამგზის ათყვა-
 ნონ წა სქხვლსა: და წარდგინონ სქხვლისა კრთა: და კდ
 მოიყრონ მკლნი და თყნისცენ: და ვრ შეიყვნონ ერთგზის
 წა ტრპხსა თყნისცეს: და დაუყრნეს მკლნი კთლიკზსა:
 და მოაკრფენ გრმოს ყნი ებისკპსნი: და კლთვე ომფორი
 თესა ზა დასდვან: ჯი დასწეროს კთლიკზმნ: და იწყოს
 თქმად მღვდ სსმენლდ ყთა: სლთო მღვლი რი ყდვე
 უძღრებჲთა ჩნთა ჰკრნბს და ნკლლებჲსა ჩნს აღვსებს. და
 გნჩინებს ღის მოშიშსა სხლთ. ერსა და სმეფოსა ამს ზად
 მეფეთ მეფედ და გრეშეარტყჲმს სლჲსა ძლსა მისსა ვილ-
 ცოთ ყთა. რა დაიმკვდროს მისთა მღვმნ ყდ წისა
 სლიმნ: და ვრ დაესრლოს კა ყოსნესებმნ ეკლესიისმნ
 თა ერთერთ მღვლითა კითა: კსნ: კსნ: კსნ: იწყოს კა-
 თლიკზმნ იგივე: სლჲ მღვლი რი ყდ: და ერმნ ყნ: კსნი:
 გ: კდ იგივე: სლთო მღვლი: ენ: კსნი: გ: და ვრ და-
 სრლდეს: კთლიკზმნ ჯი დასწეროს: გ: დ ყთა მღვლთ
 მძღრთა: და იწყოს კთლიკზმნ ლცვა წარიკითხვად სსმენლდ
 ყთა: და ვრ სრლ იქმნას ლცვად წრკითხვდ დასწერონ ჯი
 და აღდგინონ: და აღიღოს კთლიკზმნ სქხვლით გვრგვნი:
 და დაარქუას თესა მეფეს და იტყოდეს ავაჯითა კითა: და-
 ადგ თესა მისსა გვრგვნი ქესა მისგან პტისნისა: ცხრბჲ გთხო-
 ვა შნ და მიეც მს: გნგრძობჲ დღეთა უკი უკე: მერმე
 აღიღოს პორფირი ჯი დასწეროს დათაცვს: ამისა შდ აღი-
 ღოს სკიპრა ჯი დასწეროს და მისცეს მრჯნესა კელსა მისსა:

და ტრპხსა მრჯნით კერძო ორხაოჲ დაუფინონ და ადგინონ: . მგლობელთა იწყონ: . მრველ ემეულ ჰყვენ ლო მეფეთ მეფე ჩნი სხლით. მრველ ემეულ ჰყვენ: . ხ მეფე დგეს წე წირვისა აღსრლებადმდე: . და ვრ ეზიარნენ მდღლოთ მძღრნი: . თვთ მეფეცა აზარონ უწინრეს მდღლოთა: . და ვრ ჩამოვიდენ სკზვლით კრით: . ამისპლომნ კრმლი შეარტყას: . და წარმოემრთნეს მითვე სხით: . რიპლ მოვიკსენე: . მრჯნე კლი კთლიკზსა ექიროს: . ხ მრცხენე კლი აფხაზთისა კთალიკზსა: . (ჩამატ. მხედრ: . ანუ ჭყონდადექსა) ანუ იზხნელსა: . და ეგრეთ შეჰყვენ პლატსა შა: . და ვრ ტბტსა მიახლნენ კთლიკზი და ჰყონდადელ თა შეჰყვენ ტბტსა ზა: . დასუან მეფე და იგინი შთამოვიდენ: . ჯის მტვრთვლი შემოსილი ძელი ცხრბისა ეტვრთოს მრჯნით მეფის დგეს ტახტსა წინათ*): . ვე ლშქრთა თყნისცემდმდე: . და ძლუნისა შეწირვამდე: . [და ვრ ესე სრლ იქმნას: . შთამოვიდეს ჯის მტვრთვლი და შემოსილი აიკადოს: .]**) პდ დფლმნ თყნისცეს: . მერმეთა: . კთლიკზმნ: . ჰყოდიდელმნ: . ათაბგმნ: . მნდატუთუხუცესმნ: . ამისპსარმნ: . მეჰურტლეთ უხუცესმნ: . მსხრთუხუცესმნ: . და შდ კლოსნთა და უველოთა დარბაზისერთაჲ სდთა: . და ვრ სრლქმნან ძღნობა: . [მირონ პური წე: . ხ]***) ყთა დღეთა სმ დღემდის მეფე ტბტსა ზა ჯდეს გვრგვნითა და პორფირითა: . ხ ესე სცნრ იყენ რლ თნრ კთლიკზისა არა ვისგნ ჯრრს კნვა: .

*) ეს შესწორებულია სხვა მელნით და ხელით. ამ სიტყვის მაგიერ ყოფილა: ზა.

***) ფრჩხილებში რაც არის ხაზ-გადასმულია.

***) ფრჩხილემში ხაზ-გადასმულია და მის მაგიერ ჩამატებულია მხედრ. სხვა ხელით და მელნით: შთამოვიდეს: ჯვარის: მტვირთველი: და შესამოსელი: ადიაკადოს.

